

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

ՍՈՎԵՐԱՏԻ ՆՈՐ ԶԵՌԱԳԻՐ ՄԸ

ՍՈՎԵՐԱՏԻ հայերէն ընդարձակ թարգմանութեան՝ մինչեւ ցարդ միայն երկու ձեռագիր ծանօթ էր. մին կը գտնուի Էջմիածին, միւսը Երուսաղէմ:

Ս. Ղազարու ձեռագրատան մէջ բաղդը մեզ ցոյց տուաւ երբորդ ձեռագիր մը, կարեւոր ոչ միայն այն պատճառաւ որ նոր թիւ մը կ'աւելցնէ փիլոն Տերակացոյ թարգմանութիւնը պարունակող և խորենացոյ խընդրոյն հետ այնքան սերտ աղերս ունեցող ձեռագիրներուն վրայ, այլ նաեւ կը պարունակէ մաս մը Սոկրատի ընդարձակ թարգմանութեան այն գլուխներուն՝ որոնք չեն գտնուիր ոչ Էջմիածնայ՝ ոչ ալ Երուսաղեմայ օրինակ:

ներուն մէջ . այնպէս որ Սոկրատի հայկական թարգմանութեան հրատարակիչը, Մեսրոպ Վ. Տէր-Մովսէսեան՝ զատարկը լրացնելու համար՝ ինքն անձամբ թարգմանած է զանոնք յոյն բնագրէն , բնականաբար զբարարով մը՝ որ շատ կը տարբերի փոխն Տիրակացու լեզուէն :

Ինչ պատճառաւ մինչեւ ցարդ բնաստիութեան մէջ իր դերն ունեցած չէ այս ձեռագիրը : Մեր ձեռագրատան ցանկին մէջ Սոկրատայ այս օրինակին որ դարանի մէջ գտնուիլը մոռցուած է նշանակել . բաց աստի՝ դրուած է՝ Լուսանցքի մէջ՝ 1 մը (== չիք) . հետեւաբար սոյն կարեւոր ձեռագիրը նկատուած է կորուսեալ : Բայց դիտելով որ նոյն ձեռագրատան ցանկին մէջ կ'ըսուի թէ Սոկրատայ այս օրինակը միացած է Եւսեբեայ պատմութեան հետ, փոխանակ Սոկրատի Եւսեբիոս անունը փնտռելով հոն՝ նշանակուած գտնուեցաւ ձեռագրին տեղը :

Սոկրատի ընդարձակ թարգմանութեան այս նոր օրինակը՝ 1806 թիւը կը կրէ . և այս յիշատակարանն ունի սկիզբը .

« Պատմագիրքս Եւսեբեայ յիշատակ է Իսահակեան Պարոն Յարութեան՝ որ ի նորն Զուգայէ : Յամի Տեառն 1799 . ի յունվ . 10 :

Որ առաջեալ ի Սպահանայ ի Կոստանդնուպօլիս ի ձեռս Վ. Ն. Միքայէլ վարդապետին մերոյ Զամչեանց, յետոյ յամին 1799 յօգոստ . 24, եհաս ի Վենետիկ, ի վանս սրբոյն Ղազարու » :

Եւսեբիոսի Պատմութեան աւարտումէն յետոյ , երեք սինակ զատարկ թուղուած է և չորրորդ սինակին վրայ սկսուած է .

« Սոկրատ Պատմագիր : Եւսեբի Պամփիլիսեա ի Ժորոյ գիրսն եղեալ » այս առաջին սինակը , որ բոլորգիր է և կը տարբերի նախորդէն , ինչպէս նաեւ յաջորդէն (որ նօտրագիր է) յայտնապէս վերջը եղած յաւելուած մ'է , և կը համաձայնի բառ առ բառ փոքր Սոկրատին , մինչեւ Տէր-Մովսիսեանի հրատարակութեան 7 էջը , տող 4 . « Ի խորամանկութենէ դիւաց և յոր » (դորէ) . տպագրութեան մէջ՝ այս վերջին բառը հրամայէ է . ըստ մեր ձեռագրին՝ « Յեթներորդ ամի թագաւորութեան Կոստանդիանոսի » խօսքէն (տպ . էջ 5 . տող 3) Բ զլուխը կը սկսի :

Այս առաջին սինակէն վերջ կը սկսի , նօտրագիր , ընդարձակ Սոկրատը . հոս կը հրատարակենք հին թարգմանութեան այն մասը՝ որ կը պակսի Տէր-Մովսէսեանի հրատարակութեան մէջ , դնելով հնոյն հանդէպ՝ վերջնոյն նոր թարգմանութիւնն ալ՝ յունարէնի վրայէն կատարուած :

ԶԵՌԱԳԻՐ Ս . ՂԱԶԱՐԱՌԻ

Ինք հրամայէր մի՛ հպել առ միմեանս , որպէս զի մի՛ լինել պատճառ անմանն քրիստոնէից . և էր հայածանցն խառնակեալ այսուիկ և աւարկուեալ բանից չը զաղտնի . իսկ գործովք յայտնի : Փանգի զանժառալիս յինչս

ԹՐԿՄ . ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՍԵԱՆԻ (էջ 7)

Արքեան դէր եպիսկոպոսայ մի՛ հպել առ հեթանոսս զի մի՛ անեցի քրիստոնէութիւնն . և էր հայածանցն սքողեալ և միազամայն սկս յայտնի , զի բանից ձածկէր , ալլ զործովք յայտնի կացուցանէր . քանզի անպատմն

1. Հին ձեռագիրներուն վրայ , որ նոյն օրինակէ զաղափարուած կը թուին , մանրամասն տեղեկութիւններ տն՝ Մեսրոպ Վ. Տէր-Մովսէսեանի « Սոկրատայ Սքոլաստիկոսի » եկեղեցական պատմութեան հրատարակութեան մէջ . տպ . Վաղարշապատ , 1837 :

Մամակ եղւ . խալպայեամ , այժմ կաթողիկոս Ստյ , հրատարակեց առանձին տարակով՝ Երուսաղեմայ և Լէմբաձայ օրինակին մէջ եղած տարբերութիւնները :

Էջմիածնայ օրինակը , թիւ 1628 , է « անագիր բոլորագիր գրեալ ի Թղթի ի վանս Յովնանու որ ի Կարին » : Մեսրոպ Վ. Տէր-Մովսէսեանի կարծեօք Երուսաղեմ օրինակը Այրարատէն ուղարկ է տարուած ըլլայ :

Անուհետեւ Ս. Ղազարու ձեռագիրը այնքան բառացի կերպով կը զուգընթանայ էլիմիածնայ օրինակին հետ՝ որ տարակոյս չկայ թէ նոյն խմբին կը պատկանի. նոյն նութեան աստիճանը ցոյց տալու համար՝ միայն կտոր մը բաղդատենք.

Ս. ՂԱԶ. ԶԵՌ.

Իսկ ոմանք զհակառակն առնէին. յաւել եւս ի բար. կութիւն շարժեր Եւսեբիոս. Նիկիոմիդացի. վասն զի զնա չար արար. յիշէր Աղէքսանդրոս ի գրեալն իւրում. և քանզի էր ըստ ժամանակին զօրաւոր Եւսեբիոս վասն Թազաւորին ի Նիկիոմիդայ լինելոյ. զի փոքր ինչ յա. ուաջ ի նմա էր Թազաւորութիւն որ առ Գիողիզմարեանս սիւ. վասն որոյ բազումք յեպիսկոպոսաց Եւսեբէ լսէին: Եւ նա յաճախապէս զրէր Թուղթ առ Աղէքսանդրոս զի զազարեաց էր շարժելոյ, զխոտովութիւնս:

ԵԶՄԻԱԾՆԱՅ ԶԵՌ.

Իսկ ոմանք զհակառակն առնէին. յաւել եւս ի բար. կութիւն շարժեր Եւսեբիոս Նիկիոմիդացի. վասն զի զնա չար արար, յիշէր Աղէքսանդրոս ի գրեալն իւրում. Եւ քանզի էր ըստ ժամանակին զօրաւոր Եւսեբիոս վասն Թազաւորին ի Նիկիոմիդայ լինելոյ. զի փոքր ինչ յա. ուաջ ի նմա էր Թազաւորութիւն որ առ Գիողիզմարեանս սիւ. վասն որոյ բազումք յեպիսկոպոսաց Եւսեբէ լսէին: Եւ նա յաճախապէս զրէր Թուղթ առ Աղէքսանդրոս զի զազարեաց էր շարժելոյ զխոտովութիւնս:

Համեմատութիւնը կը շարունակուի նմանութեան նոյն աստիճանով: Պէտք է զիտել որ Սոկրատայ հրատարակիչը վերոյիշեալ հատումին մէջ կ'ընթեռնու « զի փոքր ինչ յառաջի նմա էր Թազաւորութիւն », զոր Ս. Ղազարու ձեռագիրը իրամամբ կը սրբազրէ. « յառաջ ի նմա (ի Նիկիոմիդիա) էր Թազաւորութիւն »:

Հ. Կ. Տ. ՍԱՆՍՈՆԱՆ

ՏԱՏԵԱՆՑ ՓԱՌԱՑ ՍԿԻԶԲԸ

Գրականութիւնը՝ միևնույն Տանդիներով, Թաատներով քանաստեղծական բաշխելով կ'առնու և խօսիւններով ու Զամեկաններով արտաքին ու ազգային պատմութեանց մընտրութեան մէջ կը բնաձեռն, ուրախ ենք բուն յոս քի անօգոստ յի համարիր մերք ընդ մերք ասպնջականէյ, մանաւանդ քի հաճոյքով ընդառաջել իսկ ու հառաքել այն երգիչներուն երկերն են՝ որ քեպկտ քերթողութեան փափկութիւններէ զորի՝ արտնատին եւանայեւտական եկարատիպը կը ներկայեն, աւայն ունին իրենց օգոստը, ժամանակակից դիպքեր մանրապատում ընելով, ու բնական զեղ ու նազանք մի կը ցոյցադրեն անսրտնատ ու իրք աշուղային ունով:

Գրականութիւնը՝ այս տեսակներուն Ազգային հին պատմութեան մէջ մեծ յարգ ու պատիւ կ'ընծայէ, վասն զի հնոստեան յոյկով փառազարդութեան են: Այլ սակայն եւրոպոս, ո՛չ. զոնե ոչ նոյն յափով: Արդեւ հիններն ու ժողովրդը միշտ եղած են ու կ'ըլլան պատկանելի ու յարգելի, իսկ նորերը անարժէք ու արհամարհ: Բայց՝ ստույգ չէ՝

արդեօք՝ քի ամեն հին ունեցեր է երբեմն իր խակութիւնն ու յարմուրիները, և Գողթան երգերն որոյ հատուկութիւնն այժմ քաղաքաներէ քեկրէի արձագանգներ կրկնելով՝ կ'ապշկցնեն կը յափշտակեն ժանր գրութեան ուն: և ուրոնը, ատեն մը չէին այլ ինչ՝ քայց երէ արդի ժողովրդական ցոյցերու իսպրոքն ենան՝ պարերգեր, սիրայեպեր, վիպերգեր, և այլն:

Արդ երէ կամենանք ներկայներն ու համեմատաբար ստոր գրիներն իսկ անմահացնել, ո՛չ. ապաքին արդի եւ յարեներն են օր մը հնոստեամբ պատիւ պիտի ստանան: Եւրոպոս ուրեմն մեզ՝ մօտ ժամանակի վիպերգերէ միև հոս ընթերցատարաց ներկայացնել, որ Տատեան ազնիւ Գերդաւտեանի սկիզբն ու փառքը կը բարձրացնէ, ժողովրդային հասարակ ոտանատը քանաստեղծութեամբ:

Հեղինակը քեպկտ ժամանակակից է պատմած դեպքին, քեպկտ ազգական կ'երեւի իւր Դիւցազին, (Երբօրօրդիս կաղզվանցի, վերջին տուն), սակայն չէ անբերի վիպաբան: Եւ իւր իսկ անձին վրայ չ'ունիք կարեւոր տեղեկութիւններ: Միայն չէ վրիպած իր գրչաւոր նկարագրակն, որ է անպառ ինչ զովաքանէ իւր Դիւցազին: Եւ Անոր պատմութեան: